

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2026-95-15>
УДК 336.7

Пономарьова О.Б.

старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5516-3531>

Ponomarova Oksana

University of Customs and Finance

ОЦІНКА БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

ASSESSMENT OF BANKING RISK AND WAYS OF THEIR MINIMIZATION

В умовах сучасної економіки, що розвивається під впливом воєнних подій, питання стабільності банківської системи набуває особливої актуальності. Український банківський сектор опинився перед необхідністю адаптації до нових ризиків, спричинених економічною нестабільністю, воєнними загрозами та зміною поведінки учасників фінансового ринку. У статті проаналізовано вплив війни на банківську систему України, визначено основні ризики, що виникли внаслідок трансформації економічного та соціального середовища, а також окреслено напрями їх мінімізації. У статті досліджено природу загальних банківських ризиків, особливості їх прояву в сучасних умовах економічної нестабільності, а також визначено шляхи мінімізації банківських ризиків. Особливу увагу приділено трансформації традиційних банківських ризиків під впливом дестабілізуючих чинників зовнішнього характеру, зокрема економічних і політичних криз, а також аналізу нових загроз, що виникають у діяльності банківських установ. У межах дослідження розглядаються можливості удосконалення існуючих організаційних систем управління ризиками з метою підвищення стійкості банків та зміцнення фінансової стабільності. Такий підхід сприяє формуванню ефективної моделі реагування на ризики в умовах зростання економічної та політичної невизначеності.

Ключові слова: банківська система, фінансові ризики, ризик-менеджмент, макроекономічний ризик, кредитний ризик, ризик ліквідності, стрес-тестування, фінансова стабільність, воєнний стан, Національний банк України.

In the conditions of a modern economy that is developing under the influence of military events, the issue of the stability of the banking system is becoming particularly relevant. The Ukrainian banking sector found itself faced with the need to adapt to new risks caused by economic instability, military threats and changes in the behavior of financial market participants. The article analyzes the impact of the war on the banking system of Ukraine, identifies the main risks that arose as a result of the transformation of the economic and social environment, and outlines the directions for their minimization. The article examines the nature of general banking risks, the features of their manifestation in modern conditions of economic instability, and also identifies ways to minimize banking risks. Particular attention is paid to the transformation of traditional banking risks under the influence of destabilizing external factors, in particular economic and political crises, as well as an analysis of new threats that arise in the activities of banking institutions. The study examines the possibilities of improving existing organizational risk management systems in order to increase the resilience of banks and strengthen financial stability. This approach contributes to the formation of an effective model of risk response in conditions of growing economic and political uncertainty. The scientific article provides a comprehensive assessment of the state of the banking system of Ukraine in wartime conditions and identifies key types of risks that affect its financial stability. The main risks include macroeconomic, credit, currency, capital, liquidity and profitability risks. An analysis of the dynamics of risks in 2024–2025 showed a general trend towards their gradual decrease, which indicates the strengthening of the financial stability of the banking sector. At the same time, the highest remains the macroeconomic risk caused by inflationary processes, exchange rate instability and the prolonged impact of military factors. The paper outlines the main threats to the banking sector; including an increase in the share of problem loans, currency market fluctuations, cybersecurity risks, capital outflow and a decrease in confidence in the financial system. Directions for improving the risk management system are proposed, in particular, the introduction of stress testing, asset diversification, the formation of sufficient reserves, the use of hedging instruments, and strengthening internal control and compliance.

Keywords: banking system, financial risks, risk management, macroeconomic risk, credit risk, liquidity risk, stress testing, financial stability, martial law, National Bank of Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану та економічної нестабільності питання забезпечення стійкості банківської системи України набуває особливої актуальності. Банки, як ключові фінансові

посередники, відіграють важливу роль у підтриманні економічної активності, забезпеченні платоспроможності бізнесу та фінансуванні державних потреб. Водночас, воєнні дії, інфляційні процеси,

коливання валютного курсу, зниження інвестиційної активності та підвищення рівня непрацюючих кредитів створюють значні ризики для стабільності банківського сектору. У таких умовах ефективне управління ризиками стає одним із головних чинників збереження фінансової безпеки держави. Тому дослідження структури, динаміки та шляхів мінімізації банківських ризиків є необхідною передумовою забезпечення стабільності фінансової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки та управління банківськими ризиками розглядали у своїх працях такі українські науковці, як О. Дзюблюк [6], Т. Стечишин [1], Б. Луців [1], О. Агрес [4], Л. Петик [2], К. Міщенко [2], а також зарубіжні дослідники – Д. Сандерс (D. Sanders) [7], Ф. Мишкін (F. Mishkin) [8], Р. Коупленд (R. Coupland) [9]. В їхніх роботах висвітлено питання класифікації ризиків, методи оцінки кредитного та ринкового ризику, інструменти диверсифікації й хеджування. Водночас, більшість досліджень виконані в умовах мирного часу і не враховують специфіку функціонування банків у період воєнної економіки. Недостатньо опрацьованими залишаються питання комплексного оцінювання сукупного ризику банківського сектору, його взаємозв'язку з макроекономічними чинниками та визначення практичних шляхів мінімізації в умовах підвищеної невизначеності. Саме ці аспекти становлять наукову новизну та практичну значущість даного дослідження.

Метою статті є оцінка основних банківських ризиків в умовах воєнного стану в Україні, визначення їх впливу на фінансову стабільність банківського сектору та обґрунтування ефективних шляхів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська система є ключовою ланкою національної фінансової інфраструктури та відіграє провідну роль у забезпеченні стабільного функціонування економіки, здійснюючи акумулювання й перерозподіл фінансових ресурсів, кредитування, платіжне обслуговування та фінансове посередництво. Високий рівень інтеграції банків у фінансову систему зумовлює їхню підвищену чутливість до впливу різноманітних ризиків як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

В умовах геополітичної нестабільності, економічної турбулентності та кризових явищ, зокрема воєнних дій, традиційні банківські ризики трансформуються, а також виникають нові, менш прогнозовані загрози. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу видів банківських ризиків, оцінки їхнього впливу на фінансову стійкість банківських установ і пошуку ефективних механізмів управління ними з метою мінімізації можливих втрат.

У процесі функціонування банківські установи неминуче взаємодіють із широким спектром ризиків, що здатні по-різному позначатися на фінансових результатах їх діяльності. У наукових джерелах ризик трактується як складна категорія, що поєднує об'єктивні умови невизначеності та суб'єктивність управлінських рішень, прийнятих за альтернативності вибору, і характеризує ймовірність досягнення певного очікуваного результату.

У контексті діяльності фінансових посередників банківський ризик розглядається як імовірність виникнення втрат ресурсної бази, недосягнення запланованого рівня доходів або, навпаки, отримання додаткового фінансового результату за умови прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Згідно з підходом Національний банк України, ризик у банківській сфері визначається як імовірність настання очікуваних чи непередбачуваних подій, наслідком яких може стати погіршення показників капіталу або прибутковості установи.

Узагальнюючи, для банку ризик означає потенційну загрозу скорочення доходів чи зниження вартості власного капіталу під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Наслідки можуть проявлятися як у формі безпосередніх фінансових втрат, так і опосередковано – через ускладнення досягнення стратегічних орієнтирів, зниження ефективності операційної діяльності або обмеження можливостей подальшого розвитку. Водночас сам факт наявності ризику не є виключно негативним явищем, оскільки він супроводжує будь-яку економічну діяльність і створює передумови для отримання додаткових вигод.

Для ефективного нагляду важливо визначити, чи є ризики, які бере на себе банк, виправданими. Виправданими вважаються ті ризики, що є зрозумілими, контрольованими, вимірюваними та співвідносяться зі здатністю банку своєчасно реагувати на негативні зміни середовища. Натомість невинуваті ризики можуть виникати як унаслідок навмисних, так і ненавмисних дій. У таких випадках банк має вживати заходів щодо зменшення обсягу ризику, нарощення капіталу або посилення системи ризик-менеджменту.

Джерела виникнення ризиків у банківській сфері мають різноплановий характер. Серед ключових передумов можна виокремити неузгодженість стратегічних орієнтирів розвитку, ігнорування об'єктивних закономірностей економічних процесів, розмитість цілей функціонування установи, дефіцит часу для всебічного аналізу ситуації, а також недостатність або асиметрію інформації щодо тенденцій змін у діяльності банку.

Формування ризиків може бути наслідком помилок у виборі довгострокової стратегії, низької якості

управлінських рішень чи слабкої організації внутрішнього контролю за проведенням банківських операцій. Додатковим чинником виступає недостатній рівень професійної підготовки персоналу. Окрему групу загроз становлять так звані конкурентні зони – сфери перетину інтересів банку з іншими учасниками фінансового ринку, де посилюється боротьба за ресурси, клієнтів і ринкові позиції.

З метою визначення найбільш вагомих ризиків, що наразі впливають на діяльність банківських установ України, а також розроблення комплексу інструментів для мінімізації їх негативних наслідків, доцільно здійснити систематизацію ризиків за визначеними класифікаційними критеріями, що представлено в табл. 1.

Подана класифікація дає змогу комплексно охарактеризувати ризики банківської діяльності, структурувати їх за ключовими параметрами та створити підґрунтя для формування ефективної системи управління ризиками.

Відповідно до підходів до обчислення та оцінювання, банківські ризики поділяють на комплексні та позиційні. Комплексний ризик передбачає інтегровану оцінку загального рівня ризиковості діяльності установи, зокрема аналіз очікуваних втрат і дотримання встановлених нормативів ліквідності. Позиційний ризик, своєю чергою, стосується окремої операції або конкретної балансової чи позабалансової позиції банку.

З огляду на можливість регулювання, ризики класифікують як відкриті та закриті. Відкриті ризики практично не піддаються безпосередньому впливу з боку банку, тоді як закриті можуть бути обмежені або нейтралізовані за допомогою відповідних інструментів управління. Для окремих операцій встановлюються спеціальні ліміти та нормативні вимоги щодо допустимого рівня ризику. Наприклад,

у сфері валютних операцій запроваджується вимога закритої валютної позиції на кінець операційного дня, що означає необхідність врівноваження активів і зобов'язань у відповідній валюті з метою мінімізації втрат від коливань обмінного курсу.

Крім того, залежно від середовища формування, ризики поділяють на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать загрози, що виникають поза межами безпосереднього впливу банківської установи чи її клієнтів. Йдеться про політичні, соціально-економічні, територіальні та інші фактори макросередовища, наслідком яких можуть стати фінансові втрати як для самого банку, так і для його контрагентів.

До групи зовнішніх економічних ризиків, які не залежать безпосередньо від управлінських рішень банку, належать коливання валютних курсів, інфляційні процеси, фінансова неспроможність або банкрутство клієнтів, їхня відмова від виконання платіжних зобов'язань чи прострочення погашення боргу. Також до цієї категорії можна віднести зміну ринкових цін після укладення контрактів, помилки в розрахункових документах або під час здійснення платежів, а також шахрайські дії клієнтів, зокрема незаконне використання валютних коштів чи проведення операцій із фальшивими банкнотами та платіжними інструментами.

Внутрішні ризики формуються в межах діяльності самого банку та безпосередньо пов'язані з особливостями його організації, масштабами операцій і структурою клієнтської бази. Розширення спектра послуг, зростання кількості партнерів і ускладнення операційної діяльності об'єктивно підвищують рівень внутрішньої ризиковості. На відміну від зовнішніх чинників, такі ризики зазвичай легше ідентифікувати, проаналізувати та оцінити кількісно.

У структурі внутрішніх ризиків виокремлюють ризики основної та допоміжної діяльності. До першої

Таблиця 1

Систематизація банківських ризиків за основними класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Класифікаційна ознака
Середовище формування	Зовнішні; внутрішні
Можливість вимірювання	Такі, що піддаються кількісній оцінці; такі, що не можуть бути точно виміряні
Передумови виникнення	Невизначеність перспектив; випадковість подій; інформаційна обмеженість
Сфера підприємницької активності	Фінансові; правові; виробничі; комерційні; страхові; політичні; галузеві; технічні; інноваційні
Походження	Систематичні; специфічні (несистематичні)
Економічна природа	Чисті (зумовлені основною діяльністю); спекулятивні
Рівень керованості	Такі, що можуть бути мінімізовані; такі, що практично не підлягають зниженню
Інтенсивність прояву	Безризикова діяльність; незначний ризик; підвищений ризик; критичний; катастрофічний
Спрямованість впливу	Ризик прибутковості; ризик формування доходів; ризик зростання витрат; ризик оборотності; ризик ліквідності

Джерело: сформовано на основі джерела [1]

групи належать кредитний, процентний, валютний ризики, а також ризики, пов'язані з розрахунковими операціями та операціями з цінними паперами. Ризики допоміжної діяльності охоплюють можливі втрати під час формування депозитної бази, зловживання з боку персоналу, втрату ринкових позицій і погіршення ділової репутації банку. Їх специфіка полягає в тому, що вони здебільшого мають опосередкований характер і часто проявляються у формі недоотриманого прибутку або втраченої вигоди.

Окреме місце посідає правовий ризик, який супроводжує діяльність банківських установ у різних формах. Його сутність полягає у можливих фінансових втратах, що виникають унаслідок некоректного юридичного супроводу, недосконалої договірної бази або помилок у правовій інтерпретації операцій, що може призвести до зменшення вартості активів або зростання обсягу зобов'язань порівняно з очікуваними показниками.

Додаткові загрози для банків можуть виникати у випадках, коли чинна нормативно-правова база виявляється недостатньою для належного врегулювання окремих аспектів діяльності установи. Участь банку в судових процесах також здатна спричинити наслідки, масштаб яких перевищує первинні очікування, що, своєю чергою, зумовлює додаткові фінансові витрати як для конкретної установи, так і для банківської системи загалом. Окремим чинником ризику є можливі зміни законодавства, які безпосередньо впливають на порядок здійснення банківських операцій. Підвищений рівень право-

вого ризику характерний насамперед для періоду запровадження нових банківських продуктів або операцій, особливо за відсутності чітко визначених правових норм чи належним чином підтверджених повноважень контрагента на здійснення відповідних трансакцій.

З метою забезпечення ефективного банківського нагляду Національний банк України виокремлює дев'ять основних категорій ризиків, що підлягають моніторингу та контролю (табл. 2).

До зазначених категорій належать: кредитний ризик, ризик ліквідності, процентний ризик (ризик зміни відсоткової ставки), ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, репутаційний, юридичний та стратегічний ризики. Варто підкреслити, що наведені різновиди не функціонують ізольовано один від одного. Вони можуть взаємодіяти, посилювати або трансформувати вплив один одного, формуючи комплексний ризиковий профіль банківської установи.

Систематизація наведених ризиків створює методологічну основу для їх своєчасної ідентифікації, вимірювання та формування ефективної системи управління ризиками банківської установи.

Кожен банківський продукт або вид послуг потенційно формує одночасно декілька видів ризиків, що зумовлює необхідність їх комплексної оцінки. У структурі фінансових ризиків вагоме місце займають ціннові ризики, пов'язані з імовірністю зміни рівня доходності або ринкової вартості активів і зобов'язань банку. У процесі здійснення операцій

Таблиця 2

Характеристика банківських ризиків відповідно до класифікації Національного банку України

Вид ризику	Економічна сутність
Кредитний ризик	Імовірність фінансових втрат або зменшення капіталу внаслідок невиконання позичальником чи іншим контрагентом умов договору або своїх зобов'язань перед банком
Ризик ліквідності	Загроза виникнення дефіциту коштів для своєчасного виконання банком власних зобов'язань без зазнання суттєвих фінансових втрат
Процентний ризик	Можливість скорочення доходів або зниження вартості капіталу через несприятливі зміни ринкових процентних ставок, що впливають на прибутковість активів, вартість зобов'язань і позабалансові інструменти
Ринковий ризик	Імовірність втрат унаслідок коливань ринкової вартості фінансових інструментів, товарів або валютних курсів за позиціями торговельного портфеля
Валютний ризик	Ризик зменшення доходів чи капіталу через зміни курсів іноземних валют або вартості банківських металів
Операційно-технологічний ризик	Потенційна загроза стабільності функціонування банку, пов'язана з недоліками системи корпоративного управління, внутрішнього контролю, інформаційних технологій або процесів оброблення даних
Репутаційний ризик	Імовірність фінансових втрат у результаті негативного сприйняття діяльності банку клієнтами, партнерами, акціонерами чи регуляторними органами
Юридичний ризик	Загроза зниження доходів або капіталу через недотримання законодавчих вимог, умов договорів, нормативних актів чи через неоднозначність їх трактування
Стратегічний ризик	Ризик фінансових втрат, що виникає внаслідок помилкових управлінських рішень, неналежної реалізації стратегії або несвоечасного реагування на зміни зовнішнього середовища

Джерело: сформовано на основі джерела [1]

установи постійно зазнають впливу коливань ринкових цін, що може спричинити втрати як за балансовими, так і за позабалансовими позиціями.

Валютний ризик виникає у випадку, коли в балансі банку або в його позабалансових інструментах обліковуються активи чи зобов'язання, номіновані в іноземній валюті. Його доцільно розмежовувати на кілька складових: трансакційний ризик, трансляційний (ризик перерахунку) та економічний валютний ризик.

Трансакційний ризик зумовлений можливими втратами через несприятливу динаміку валютних курсів, яка впливає на фактичну вартість відкритих валютних позицій у період між укладенням угоди та її виконанням. Трансляційний ризик пов'язаний зі зміною облікової вартості валютних активів і зобов'язань у фінансовій звітності внаслідок перерахунку їх у національну валюту за новим обмінним курсом. У результаті таких курсових коливань змінюється гривневий еквівалент відповідних позицій, що впливає на показники капіталу та фінансового результату банку.

Економічний валютний ризик полягає в змінах конкурентоспроможності банку або його структур, що входять в консолідовану групу, на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів.

Процентний ризик – це ймовірність фінансових втрат у зв'язку з мінливістю відсоткових ставок на ринку протягом певного періоду часу в майбутньому. Ризик супроводжує діяльність позичальників, кредиторів, власників цінних паперів, інвесторів. Основними видами процентного ризику, до яких схильні банки, є: ризик переоцінки, який виникає внаслідок тимчасової різниці в термінах платежу (для фіксованої ставки) і переоцінки (для плаваючої ставки) банківських активів, зобов'язань і позабалансових позицій; ризик кривої прибутковості, який є наслідком змін крутості і форми кривої прибутковості; базисний ризик, що породжується недосконалістю кореляції в коригуванні ставок; опціональність, яка виникає внаслідок існування явних або непрямих опціонів, закладених у більшість активів банку, його зобов'язання і позабалансові портфелі.

Економічний валютний ризик проявляється у зміні конкурентоспроможності банку або його структур, що входять до складу консолідованої групи, на міжнародному ринку внаслідок значних коливань обмінних курсів. Такий ризик відображає потенційний вплив валютних коливань на ринкові позиції банку та його здатність ефективно конкурувати на зовнішніх ринках.

Процентний ризик визначається як ймовірність фінансових втрат, що виникають через зміну ринкових відсоткових ставок протягом певного періоду у майбутньому. Цей вид ризику зачіпає інтереси по-

зичальників, кредиторів, власників цінних паперів і інвесторів. Для банків основними формами процентного ризику є:

- ризик переоцінки – виникає через тимчасову різницю у строках платежів для активів і зобов'язань із фіксованою ставкою або через коригування ставок для плаваючих інструментів, а також для позабалансових позицій;

- ризик кривої прибутковості – зумовлений зміною нахилу та форми кривої доходності, що впливає на вартість активів і зобов'язань;

- базисний ризик – виникає через неповну кореляцію змін ставок між різними фінансовими інструментами, що ускладнює хеджування;

- опціональний ризик – пов'язаний із наявністю явних або непрямих опціонів у банківських активах, зобов'язаннях і позабалансових портфелях, які можуть змінювати грошові потоки у майбутньому.

Ці фактори формують складну структуру процентного ризику та вимагають комплексного підходу до його управління.

У банківській практиці існує також група фінансових нецінових ризиків, до яких належать, зокрема, ризик ліквідності, кредитний ризик, ризик неплатоспроможності.

Ризик ліквідності виникає у випадку, коли наявні ліквідні активи банку виявляються недостатніми для своєчасного виконання короткострокових зобов'язань. У такій ситуації банк змушений перетворювати менш ліквідні активи на грошові кошти, що може призвести до додаткових витрат і капітальних втрат.

Разом із тим існує поняття ризику незбалансованої ліквідності, який характеризує ймовірність того, що банк не зможе виконати свої зобов'язання вчасно або втратить частину доходів через надлишок високоліквідних активів. Цей ризик можна розділити на два окремі види:

- ризик недостатньої ліквідності – загроза дефіциту грошових коштів для покриття короткострокових зобов'язань;

- ризик надмірної ліквідності – втрати потенційного доходу через зберігання надлишкових ліквідних коштів замість їх ефективного використання.

Такий поділ дозволяє банкам точніше оцінювати баланс між ліквідністю та доходністю та управляти цим аспектом фінансового ризику.

Ризик неплатоспроможності визначається як ймовірність того, що банк не зможе виконати свої зобов'язання навіть у разі оперативної реалізації наявних активів. Він має тісний зв'язок із ризиком ліквідності та ризиком банкрутства, водночас формуючись як похідний від інших видів ризиків, що існують у діяльності банківської установи. Такий ризик відображає критичний рівень фінансової

нестійкості та потребує особливої уваги при управлінні банківським портфелем і плануванні капіталу.

Функціональні ризики виникають через обмежену здатність банку своєчасно й повноцінно контролювати фінансово-господарську діяльність, збирати та аналізувати необхідну інформацію. Вони охоплюють процеси розробки й впровадження нових банківських продуктів і послуг, обробки та передавання інформації, підготовки кадрового потенціалу, а також виконання інших адміністративно-господарських операцій. Такі ризики складніше виявити, кількісно оцінити та перевести у грошовий еквівалент порівняно з фінансовими ризиками, проте вони не менш небезпечні для діяльності банку.

Ризик впровадження нових продуктів і технологій характеризує ймовірність досягнення запланованої окупності нових банківських продуктів, послуг, операцій, підрозділів або технологій. Ризик неефективності банку відображає невизначеність щодо відповідності витрат на операційну діяльність доходності, тобто можливу різницю між витратами та отриманими прибутками.

Зі зміною умов функціонування банківського сектору спектр ризиків постійно розширюється. Особливо актуальними стають «нетрадиційні» ризики, зокрема інноваційний ризик, ризик країни та конкурентний ризик.

Інноваційний ризик пов'язаний із впровадженням нових банківських послуг або технологічних рішень (ноу-хау) у діяльності установи. Цей ризик має велике значення, оскільки банки прагнуть розширити асортимент продуктів для залучення більшої кількості потенційних клієнтів та підвищення конкурентоспроможності на ринку [1].

Отже, сучасні банки стикаються з різноманітними ризиками, які потребують своєчасного виявлення та ефективного управління для зниження потенційних втрат. Інтенсивність і складність цих ризиків зростає, що обумовлює необхідність системного підходу до їхнього контролю та використання стратегічних, тактичних і оперативних заходів. Урахування сильних і слабких сторін банку, умов фінансового ринку та особливостей управління його діяльністю є ключовим

для забезпечення стабільності та ефективності функціонування банківських установ. Саме це визначає їхню здатність виконувати важливу роль у фінансовій системі та підтримувати економіку країни.

Банки є одними з ключових інститутів ринкової економіки, виконуючи центральну роль у формуванні та організації фінансових потоків. Значна частина кредитних ресурсів країни концентрується саме в банківській системі, яка забезпечує фінансово-кредитне обслуговування економіки та формує грошовий потенціал, необхідний для підтримки стабільності економічної системи.

Банківська система України протягом свого розвитку неодноразово переживала кризові періоди. Особливо суттєвим викликом став 2022 рік, коли на території країни розпочалися військові дії, що вплинули на всі сфери життя, включно з функціонуванням банківських установ. Попри численні ризики та складнощі, українські банки поступово пристосовувалися до нових умов роботи в умовах воєнного стану, забезпечуючи продовження фінансових послуг і підтримку економічної діяльності [2].

За даними, які представлено в табл. 3., можемо спостерігати, що з початку повномасштабної війни чисельність банків в Україні зазнала змін.

З 2020 по 2025 рік у банківській системі України спостерігається поступове зменшення загальної кількості комерційних банків – з 75 до 61. Це свідчить про процес консолідації ринку, коли менш ефективні або слабкі банки залишають його або об'єднуються з іншими установами. Кількість банків з вітчизняним капіталом зменшилася незначно – з 40 до 35, що демонструє збереження національної фінансової бази.

Водночас, число банків з іноземним капіталом знизилося з 35 до 26, а серед них зі 100% іноземним капіталом – з 23 до 19. Це може свідчити про зменшення іноземних інвестицій у сектор або про перегляд частки іноземного капіталу в банках на фоні економічної та геополітичної нестабільності, зокрема військових дій, що почалися у 2022 році. Загалом, ці тенденції вказують на підвищення вимог

Таблиця 3

Кількість комерційних банків в Україні з 2020 по 2025 рр.

Показники	Кількість діючих банків	З вітчизняним капіталом	З них з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% іноземним капіталом
На 1.01.2020	75	40	35	23
На 1.01.2021	74	41	33	23
На 1.01.2022	71	38	33	23
На 1.01.2023	67	37	30	22
На 1.01.2024	63	36	27	19
На 1.01.2025	61	35	26	19

Джерело: сформовано на основі джерела [3]

до ефективності та стабільності банків, збереження основи національного капіталу та певне скорочення участі іноземних інвесторів.

Динаміку даних показників за 2020–2025 роки наведено на рис. 1.

Банківські ризики формують складну інтегровану систему, складові якої – як кількісні, так і якісні – постійно змінюються під впливом появи нових банківських продуктів, автоматизації процесів та міжнародної інтеграції банківської діяльності. Така динаміка обумовлює необхідність розробки комплексної класифікації ризиків, притаманних банківській сфері.

Особливе значення має якісна класифікація ризиків, оскільки вона дозволяє виявляти внутрішні резерви банку та підвищувати ефективність управління ризиками в операційній діяльності. При цьому підходи до якісної класифікації повинні враховувати вплив як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що визначають характер і рівень ризиків у банківській системі [4].

До ключових видів банківських ризиків належать: макроекономічний ризик, який характеризує загрозу, що виникає внаслідок коливань у реальному секторі економіки, зовнішньоекономічних умов та фіскальній політиці; ризик прибутковості, що оцінює здатність банків отримувати та підтримувати чистий прибуток; валютний ризик, який показує, наскільки зміни на валютному ринку можуть впливати на фінансову стійкість банків; ризик капіталу визначає спроможність банку підтримувати достатній рівень власного капіталу для забезпечення фінансової стабільності; ризик ліквідності відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати зобов'язання перед вкладниками та

кредиторами; кредитний ризик оцінює ймовірність зростання непрацюючих кредитів у портфелі банку та необхідність створення додаткових резервів під такі кредити. Ця класифікація дозволяє комплексно аналізувати ризиковий профіль банків і формувати ефективні механізми управління фінансовими загрозами [5].

Динамічна оцінка ризиків банківського сектора України у червні 2025 року (рис. 2).

На основі діаграми простежується динаміка зміни основних банківських ризиків у 2024–2025 роках. Загалом спостерігається тенденція до зниження рівня більшості ризиків, що свідчить про підвищення фінансової стійкості банківського сектору.

Найвищим упродовж обох періодів залишається макроекономічний ризик, зумовлений впливом інфляційних та валютних коливань. Валютний ризик у 2025 році демонструє незначне зменшення, що може бути наслідком стабілізації валютного ринку. Кредитні ризики домогосподарств і корпорацій мають тенденцію до скорочення, що відображає покращення якості кредитних портфелів і зростання ефективності банківського нагляду. Ризик ліквідності та прибутковості залишається на помірному рівні, що свідчить про раціональне управління активами та капіталом.

Загалом результати свідчать про помірне зниження сукупного рівня банківських ризиків у 2025 році, проте зберігається підвищена чутливість до макроекономічних факторів, що потребує подальшого вдосконалення системи ризик-менеджменту.

Дослідження банківської системи України за період 2020–2025 років дозволяє виокремити низку ключових загроз для фінансової безпеки банківського сектору. Серед основних факторів можна виділи-

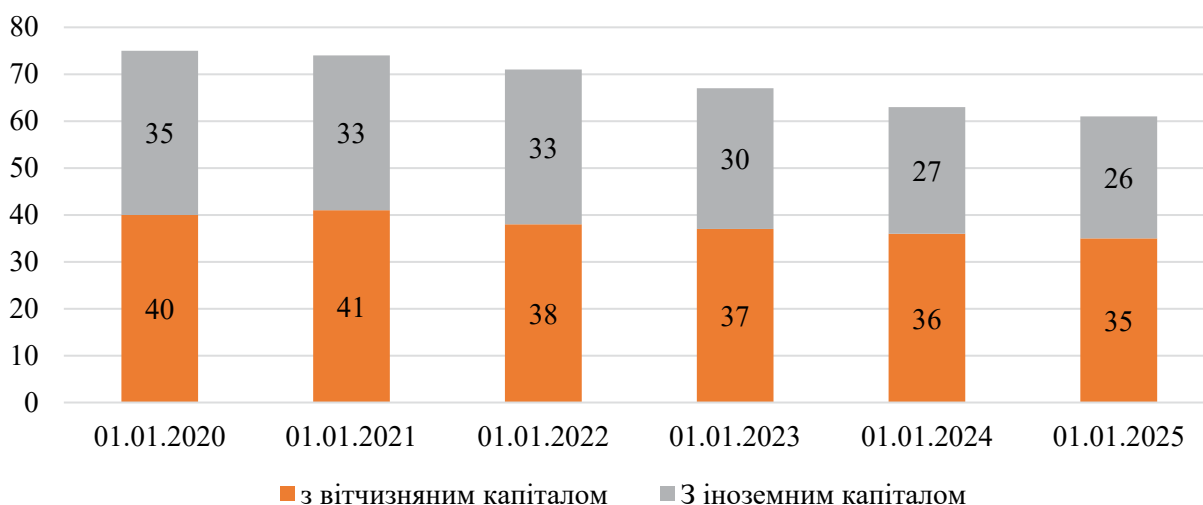

Рис. 1. Динаміка кількості діючих банків в Україні

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними джерела [3]

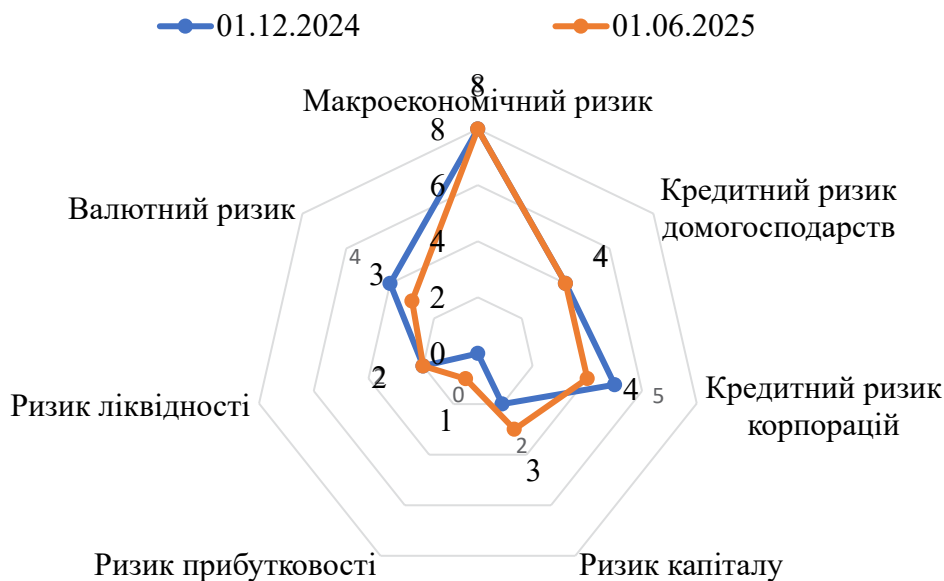

Рис. 2. Карта ризиків фінансового сектору
(де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику)

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [5]

ти: уповільнення економічного розвитку, спричинене воєнними діями та руйнуванням частини виробничої інфраструктури; тривалу військову агресію Російської Федерації, яка впливає на стабільність фінансового ринку та інвестиційний клімат; коливання обмінного курсу гривні під впливом зовнішньоекономічних і політичних чинників; зниження ліквідності банківських активів унаслідок погіршення якості кредитного портфеля та зростання частки проблемних кредитів; збільшення кількості кібератак і фінансових шахрайств, що спрямовані проти українських банків; відтік капіталу за кордон та зниження рівня довіри до фінансової системи; інфляційні процеси, пов'язані з воєнними витратами та дефіцитом бюджету.

Крім того, останні роки характеризуються появою нових викликів, серед яких варто відзначити регуляторні ризики, що виникають у процесі адаптації банків до міжнародних стандартів фінансового моніторингу та вимог НБУ, а також технологічні ризики, зумовлені швидкою цифровізацією банківських послуг і необхідністю забезпечення кіберзахисту клієнтських даних. Сукупність цих факторів визначає сучасний рівень уразливості банківського сектору та потребує удосконалення системи управління ризиками для підтримання фінансової стабільності.

Основні завдання НБУ полягають у створенні оптимальних умов для функціонування банків та забезпеченні ефективного обслуговування населення навіть в умовах воєнного конфлікту, мінімізуючи негативний вплив військової агресії на банківську систему.

Під час російської військової агресії українські банки стикнулися з численними ризиками, які суттєво вплинули на ключові операції:

- зростання макроекономічного ризику – проявляється у значному сповільненні економіки та збільшенні бюджетного дефіциту;
- підвищення ризику капіталу – хоча на початку війни рівень капіталу залишався стабільним, його ризик може збільшитися при тривалому воєнному конфлікті;
- зростання кредитного ризику – зумовлене зниженням доходів населення та тимчасовим призупиненням діяльності підприємств;
- підвищення валютного ризику – незважаючи на потенційні коливання, стабільність обмінного курсу та збалансовані валютні позиції банків частково знижують цей ризик;
- високий ризик прибутковості – виникає через збитки за кредитними операціями та необхідність формування резервів для покриття потенційних кредитних втрат.

У цих умовах НБУ зосереджує зусилля на підтримці стабільності банківського сектору, забезпеченні фінансової стійкості установ та наданні громадянам України належного рівня фінансових послуг [2].

На сьогодні система пруденційного нагляду центрального банку здебільшого має характер реагування на негативні події, які вже відбулися. Однак сучасні умови вимагають переходу до моделі, орієнтованої на превентивне реагування, спрямованої

насамперед на запобігання кризовим явищам, а не на застосування жорстких репресивних заходів. З цією метою доцільно завчасно відстежувати стійкість фінансових інститутів за допомогою таких інструментів, як стрес-тестування.

Стрес-тестування дає змогу не лише оцінити можливі збитки окремих банків і банківського сектору в цілому в умовах реалізації стресових сценаріїв, але й своєчасно підготуватися до потенційних кризових ситуацій. Основною метою цього інструменту є виявлення ключових ризиків, оцінка можливих втрат та визначення спроможності фінансових установ протистояти ринковим потрясінням.

Фахівці Міжнародного валютного фонду визначають стрес-тестування як методику оцінки чутливості банківських портфелів до значних коливань макроекономічних показників або до рідкісних, але можливих екстремальних подій. Банк міжнародних розрахунків розглядає стрес-тестування як набір методів, які фінансові установи застосовують для оцінки власної вразливості перед потенційними надзвичайними ситуаціями, що можуть суттєво вплинути на їхню фінансову стійкість [1].

Згідно з рекомендаціями Базельського комітету з питань банківського нагляду, стрес-тести повинні бути спрямовані на подолання головних невизначеностей, таких як оцінка ймовірності дефолтів чи зміни ключових факторів ризику, за допомогою моделювання конкретних економічних сценаріїв. Комітет наголошує, що проведення таких тестів має базуватися на принципі ефективного банківського нагляду, згідно з яким банки зобов'язані здійснювати стрес-тестування, орієнтоване на перспективу, з метою виявлення потенційних подій або змін у ринкових умовах, які можуть мати суттєвий вплив на їхню діяльність.

Окрім стрес-тестування, у банківській практиці застосовуються й інші методи оцінки ризиків, які можна поділити на кількісні та якісні. До кількісних методів належать статистичні та математичні

підходи, зокрема аналіз ймовірності дефолтів позичальників, розрахунок очікуваних збитків (Expected Loss), моделі Value-at-Risk (VaR) для оцінки потенційних втрат за певного рівня довіри, а також моделювання чутливості банківських активів до змін процентних ставок чи валютних курсів.

Якісні методи базуються на експертних оцінках, аналітичному аналізі сценаріїв і рейтингуванні ризиків, що дозволяє враховувати фактори, які складно формалізувати у кількісних моделях, наприклад організаційні, управлінські чи поведінкові аспекти. Комплексне поєднання кількісних і якісних підходів забезпечує більш точну та достовірну картину ризиків, з якими стикається банк, і дає можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Висновки. Таким чином, оцінка загальних банківських ризиків, включаючи макроекономічний, кредитний, ліквідності, валютний, капіталу та прибутковості, є ключовою для забезпечення стабільності фінансової системи. Результати стрес-тестування та інших методів оцінки ризиків дозволяють визначити потенційні загрози та сформулювати ефективні механізми їх мінімізації. Серед основних заходів підвищення стійкості банків виділяються диверсифікація активів і кредитного портфеля, створення резервів для покриття можливих втрат, підтримання достатнього рівня капіталу, застосування інструментів хеджування, ефективна система внутрішнього контролю, аудиту та комплаєнсу, розвиток цифрових технологій і кібербезпеки, а також систематичний моніторинг ліквідності. Комплексне поєднання превентивних заходів, сучасних технологій та дотримання міжнародних стандартів сприяє підвищенню стійкості окремих фінансових установ і банківської системи загалом. Подальші дослідження слід зосередити на вдосконаленні методик оцінки ризиків, прогнозуванні їх впливу на фінансову стабільність та розробці інтегрованих механізмів мінімізації ризиків в умовах економічної та воєнної нестабільності.

Список літератури:

1. Стечишин Т.Б., Луців Б.Л. Банківська справа: навчальний посібник. 2-ге видання, переробл. і доповн. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 404 с.
2. Петик Л.О., Міщенко К.С. Оцінка банківських ризиків в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. С. 2–5.
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Кількість банків в Україні (2008–2025). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
4. Агрес О.Г., Дубинецька П.П., Содомо Р.І. Ризики банківського сектору в умовах макроекономічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. С.3–6.
5. Офіційний сайт НБУ. Звіт про фінансову стабільність (червень 2025 року). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1.pdf?v=14
6. Дзюблук О. В. Інноваційні аспекти розвитку бізнес-моделей сучасних банків. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2025. Випуск 2 (51). С. 116–127.
7. Dwight R. Sanders, Scott H. Irwin. Futures Imperfect. New York Times. 2008. URL: http://www.nytimes.com/2008/07/20/opinion/20irwinsanders.html?pagewanted=all&_r=0

8. Mishkin, Frederic S. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets/ Global Edition*. Longman (Pearson Education), 2018. P. 745.

9. R. Coupland. *The Fund: Ray Dalio, Bridgewater Associates and The Unraveling of a Wall Street Legend/ Pan Macmillan*, 2023. P. 352.

References:

1. Stechyshyn T.B. and Lutsiv B.L.(2019) *Banking: a textbook* [Banking: a textbook], 2nd ed, TNEU, Ternopil, Ukraine.

2. Petyk L.O. and Mishchenko K.S. (2024). “Assessment of banking risks in wartime”, *Economy and society*. vol. 65. pp. 2–5.

3. The official site of Ministry of Finance of Ukraine (2025), “Number of banks in Ukraine (2008–2025)”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>

4. Agres O.G., Dubynetska P.P., Sodoma R.I. (2025) “Risks of the banking sector in conditions of macroeconomic instability”, *Economy and society*. vol. 71. pp. 3–6.

5. The official site of National Bank of Ukraine (2025), “Zvit pro finansovu stabilnist (cherven 2025 roku)”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1.pdf?v=14

6. Dzyublyuk O. V. (2025) “Innovative aspects of the development of business models of modern banks”, *Theoretical and applied issues of economics*. Vol. 2 (51). pp. 116–127.

7. Dwight R. Sanders, Scott H. Irwin. (2008) “Futures Imperfect”. *New York Times*, available at: http://www.nytimes.com/2008/07/20/opinion/20irwinsanders.html?pagewanted=all&_r=0

8. Mishkin, Frederic S. (2018) *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Global Edition. Longman (Pearson Education).

9. R. Coupland. (2023) *The Fund: Ray Dalio, Bridgewater Associates and The Unraveling of a Wall Street Legend*, Pan Macmillan.

Стаття надійшла: 20.04.2026

Стаття прийнята: 22.05.2026

Стаття опублікована: 06.07.2026